

II.

Smaabidrag til Danmarks ældre Kirkehistorie,

foranledigede ved Helvegs Den danske Kirkes Hist. til Reformationen.

Af Holger Fr. Rørdam.

Jeg tror, at enhver, der kjender noget til den tidligere Behandling af den danske Kirkes Historie i Middelalderen, og nu med Opmærksomhed har læst den Del, der er udkommen af Dr. Helvegs ældre danske Kirkehistorie, vil være enig med mig i at anerkjende den Skarpsindighed og Dygtighed, hvormed Forf. har klaret mange vanskelige Spørgsmaal, den Omsigt, han har anvendt for at inddrage Forhold, som hidtil ere ladte upaaagtede i Kirkehistorien, men som i Virkeligheden ere meget vigtige til Karakteristik af Folkets religiøse Liv, under en kirkehistorisk Betragtning, og endelig det jevne og klare Sprog, som helt igjennem

udmærker hans Fremstilling. — Hvad jeg her har at anmærke er egentlig kun nogle Smaating til Supplering.

Jeg savner saaledes i den ældste Tid Omtale af den mærkelige Indskrift paa Hørning Stenen, der ifølge Prof. Worsaaes Læsning lyder saaledes i det nuværende Sprog: »Toke Smed rejste (?) Stenen for Thorgils Gudmundsøn, som gav ham Gud og Frelse«, i hvilken Indskrift vi altsaa have Navnet paa en af de allerældste indfødte kristne Lærere, og en smuk Antydning af det Taknemmelighedsforhold, hvori den Døbte i de Dage stillede sig til Døberen*).

S. 253 bemærker Forf. ved at omtale Konfirmationen eller Fermingen, at den aldrig omtales i vore indenlandske Kilder, det vil derfor neppe være uden Interesse at se en hel Beskrivelse af, hvorledes den gik for sig her i Danmark i gamle Dage. Stykket, som jeg her vil meddele derom, findes skrevet paa Brudstykker af et gammelt Missale, der ere brugte til Bind om nogle gamle hallandske Jordebøger, som opbevares i Gehejmearkivet. Foruden et Stykke om Fermingen findes sammesteds et Par andre Optegnelser, der vel ikke ere af samme Betydning, men dog ikke uden Interesse som Antydning af, hvorledes der prædikedes i 16de Aarhundrede. — Her er nu det hele i Samling:

*Hoc quomodo Episcopi in Papatu visitauerunt Ecclesias prædicabat Tycho Asmundi Superintendens Schaniæ in Ilzbierg**) 3 April. 1576 tunc temporis fui pastor ego Joannes N., diaconus Per Degn.*

Først naar hand kom tiill nogen kircke ath visitere och besøge, daa skulle sogne folcket søge kircken och haffue deres børn med dem och sønderlige de som vore komne noget tiill alders och daa skulle hand ferme dem:

*) Se Illustreret Almanak udg. af Cl. Rosenhoff. 1854. S. 87.

**) I Sønderhalland.

och saa sathe hand sig paa en stoel for alterett oc der stode ij prester hoes hannom vnus a dextris alter a sinistris, saa skulle de gaa frem tiill hannom, som icke haffde verit fermede fore och hand skulle ferme dem, och saa skulle de haffue Fadder tiill de som bliffue fermede som mand pleyier, naar mandt døber børn. Saa haffuer then ene prest der stod hoes hannom ith horn y handen med noget fæt, oc den anden haffuer en hob lin klude, saa døjte bispen handen y det fett och klenede det y panden paa den hand fermede och bant saa eth klede der offuer och gaff saa den eth slag ved øyet och sagde tiill den mins din ferme fader, oc dermed gick hand tilbage oc skulle lade det sidde paa seg y iiij Dage, saa skulle de gaa tiill sognepresten och hand skulle løffue det aff, saa skulle hand gnide hannom y panden oc gnide bort det fet med spøt.

Quatuor sunt in templo quę consideranda sunt 1 Baptisterium: 2 Suggestus: 3 Altare, 4 Sedes.

Baptisterium intuemur quando in templum venimus recordantes ea quę in baptismo promisimus videlicet vt credamus in deum pie et iuste viuamus sine peccato.

2 Vertamus oculos ad suggestum et meditemur, quare sic constitutus est in parietibus templorum super populum, ob eam causam nempe, vt sciamus, quod verbum dei, quod de illo prædicatur est cœlestis doctrina.

3 Altare videmus semper ornatum esse pulchris vestimentis et ornamentis instar mensę, quare signatur quod semper sit nobis paratus cibus videlicet corporis et sanguinis domini nostri Jesu.

4 Sedes det er stolene in templo aff huilcke vy haffue iij gaffn ath staa y dem, ath sidde y dem, ath falde paa Knę y dem.

T. A. (o: Tycho Asmundi) prædicabat quomodo S. Martinus qui fuit Episcopus semel prædicabat in quadam

ecclesia prædiente Brixio famulo eius, cum S. Martinus predicabat vidit Brixius Sathanam sedentem quodam in loco et considerantem quid populus ageret et quam auscultaret, oc hand haffde ith stort stöcke permen och tegnede dem op som toge andet vare end paa prædicken. Der hand haffde schreffuit det fult bider hand y pergamentit oc ville rackt det lenger, saa slap der 1 tand vd och han slo nacken y veggin, der ath risit Brixius och Martinus bleff vnderlig ved oc gick aff predickestolen et narrauit Brixius Martino ea quæ videbat.

»Angaaende Nadverens Forvaltning og Brug i den ældste danske Kirke«, siger Helveg, »indeholde vore skriftlige Mindesmærker ingen Oplysninger«. Jeg skulde dog næsten tro, at der lod sig finde noget til Oplysning i denne Henseende enten i de gamle Missaler eller maaske snarere i Manuale curatorum secundum usum ecclesie Roskildensis. Men da jeg ikke har Lejlighed til at efterse disse Skrifter, maa jeg lade det staa hen. Derimod vil jeg gjøre opmærksom paa et andet Spørgsmaal Nadveren angaaende. Hvorledes fik man Vin til Nadveren? Det vilde vistnok have været næsten uoverkommeligt for mange Landsbypræster, om de selv skulde have skaffet Vinen til Kirkebrug, og mange maatte vel have ladet sig nøje med Øl eller Most, som man en enkelt Gang hører omtale med Misbilligelse; derfor var Sagen i Slesvigs Stift ordnet paa følgende Maade: En af Domherrerne i Slesvigs Kapitel, Thesaurarius eller Rentemesteren, havde foruden sine andre Forretninger den Forpligtelse at forsyne alle Stiftets Kirker med Altervin. Til Anskaffelse af denne var der tillagt ham betydelige Indtægter af Bispetiende af Borby, Marskjordegods i Offkebøl, Langhorn o. m. Endnu efter Reformationen vedblev Forpligtelsen for ham til at sørge for den nødvendige Altervin til Domkirken, indtil 1641, da den daværende Thesaurarius Cay v. Ahlefeldt frigjorde sig fra Forpligtelsen ved at aftræde 3½ Bol i Østeroffkebøl til

Domkirken*). — I Kongeriget har jeg aldrig set sligt omtalt; at det imidlertid her har forholdt sig paa lignende Maade, idetmindste i adskillige Stifter, fremgaar af følgende tvende Kongebreve om »Vingodset« i Fyn.

Vi Christian etc. gjøre alle vitterligt, at vi af vor synderlig Gunst og Naade, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som os elskelige Doctor Cornelius Hamsfort vor Livartz, som hertil gjort og bevist haver og herefter troligen gjøre og bevise maa og skal, have undt og forlent og nu med dette vort aabne Brev unde og forlene forskrevne Doctor Cornelius og hans Hustru Mericke, som han nu haver, vort og Kronens Gods Vingodset her udi vort Land Fyn liggendes og forskrevne Doctor Cornelius nu selv udi Være haver, at have nyde bruge og beholde udi begges deres Livstid den ene efter den anden, og saa længe de leve. Datum Nyborg Onsdagen næst efter Helligtrekongers Dag, Aar 1555.

(Reg. ov. al. Lande VI. 206).

Dominus Rex manu propria
subscripsit.

Christoffer Bang Stiftsskriver udi Fyn.

Vid, at vi ere komne udi Forfaring, at der udi vort Land Fyn skal være meget Gods funderet til Vin og Brød til Kirkerne, og de, som samme Gods have udi Være, sidde overhørige og ikke give forskrevne Vin og Brød, hvorover Kirkerne blive forsømmet. Thi bede vi dig og ville, at du derom forfarer al Lejligheden og bestiller det saa, at de, som have samme Gods udi Være, retter dem efter at forsørge Kirkerne med Brød og Vin, eftersom de have gjort i Bispernes Tid. Anno (15)68 die 17 Septemb. Hafniæ.

(Tegn. ov. al. Lande Nr. 10 Fol. 181).

*) Se Jensen, Zur Geschichte des Schleswiger Domcapitels, i Michelsens og Asmussens Archiv. II. 460.